

CONSIDERAȚII PRIVIND VIAȚA MORALĂ A GETO-DACILOR REFLECTATĂ ÎN MĂRTURIILE LITERARE DIN DACIA PREROMANĂ

Nicolae Hurduzeu

Geto-dacii se vor evidenția ca ramură distinctă a tracilor încă din sec. VIII-VII î. Hr. avându-și propria cultură materială și spirituală¹. De regulă, exceptând cele câteva știri furnizate de Hecateu, Eschil, Pindar și Sofocle, istoria geto-dacilor începe să prindă contur abia cu Herodot.

Demersul de față se vrea a fi o încercare de reconstituire a vieții morale a geto-dacilor reflectată în izvoarele literare cu referire la teritoriul Daciei preromane. Un rol important în reformarea vieții morale a geto-dacilor l-a avut cu siguranță religia zamolxiană care va impune odată cu apariția ei anumite norme morale. Într-un pasaj celebru, Herodot menționează ceea ce el a aflat de la grecii din Helespont și de la Marea Neagră despre credințele religioase ale getilor și mai ales despre zeul lor Zamolxis. Getii, spunea Herodot, "sunt cei mai viteji dintre traci și cei mai drepti"². "Ei se socot nemuritori și iată în ce mod credința lor este că ei nu mor, ci că cel care pierde se duce la Zamolxis – divinitatea lor – pe care unii îl credeau același cu Gebeleisis"³. Cu privire la numele divinității Zamolxis-Zamolxes, în literatura de specialitate s-a scris mult pe această temă. În ce ne privește vom utiliza denumirea folosită de Herodot și anume Zamolxis preferat de o serie de cercetători⁴.

Apariția zamolxianismului și a moralei pe care acesta o instituie este greu de reconstituit. În izvoarele grecești, Zamolxis apare abia în sec. V î. Hr.; pe de altă parte, dacă se acordă credit "legendei pitagoreice"⁵, zamolxianismul ar data din sec. VI î. Hr., când s-au născut și au activat cu succes o serie de mari reformatori precum Buddha, Zoroastru, Confucius, Lao-Tzî, Pitagora. În fine, Herodot însuși presupune că Zamolxis ar fi trăit cu mult înainte de Pitagora⁶.

Despre Zamolxis Iordanes ne spune "că cei mai mulți scriitori de anale" ne spun că a fost un om "cu o erudiție de admirat"⁷, fiind comparat cu Anacharis, Thales și Pythagora și situat alături de marii legiuitori Zoroastru și Moise care au făcut epocă în istoria popoarelor. De la Herodot aflăm că geto-dacii prezamolxieni "duceau o viață de săracie cruntă și erau lipsiți de învățătură". Cu privire la modul în care Zamolxis și-ar fi răspândit învățăturile și asupra modului în care și-a impus

¹ I. H. Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor*, București, 1968, p. 96.

² Herodot, IV, 93.

³ *Idem*, IV, 94

⁴ D. Oltean, *Religia dacilor*, București, 2002, p. 10.

⁵ O serie de istorici au respins ideea legăturii dintre Pythagora și Zamolxis. V. Pârvan vorbește de "legendele pitagorice" (*Dacia*, București, 1965, p. 169); C-tin și Dinu C. Giurescu califică opiniia în cauză ca pe o „poveste” (*Istoria romanilor*, vol. I, București, 1974, p. 69); iar H. Daicoviciu o consideră ca nefiind altceva decât „o anecdota grecească” (*Daci*, București, 1965, p. 169).

⁶ Herodot, IV, 96.

personalitatea ne oferă știri Strabon: "mai întâi (Zamolxis s-ar fi făcut preot al zeului celui mai slăvit de ei, iar după aceea a primit și numele de zeu petrecându-și viața într-o peșteră, pe care a ocupat-o el, și unde ceilalți nu puteau intra. Se întâlnea rar cu cei de afară, cu excepția regelui și a slujitorilor acestuia. Regele lucra în înțelegere cu el, fiindcă vedea că oamenii ajunseseră (datorită lui) mult mai ascultători decât înainte. Căci supușii lui credeau că regele dă poruncile sfătuit de zei"⁸.

Reiese din spusele lui Strabon că, înainte de Zamolxis, geto-dacii își avuseră zeii lor, distribuîți ierarhic, deoarece în vîrful piramidei se afla un zeu suprem. Zamolxis a ocupat inițial o funcție preexistentă, iar mai târziu s-a substituit divinității tradiționale inoculând populațiilor geto-dace propriile sale concepe etice și religioase. Mai târziu, Zamolxis a devenit el însuși rege⁹. Nu se cunosc împrejurările în care s-a produs acest act, dar ținând cont de evenimentele de mai târziu, când lui Burebista-i succede Deceneu și apoi acestuia Comosicus, ambii deținând în prealabil funcția de mare preot, devenind apoi regi, este posibil ca Zamolxis să fi ajuns rege prin decesul celui care-l făcuse părtăș la domnie. Astfel, Zamolxis și-a extins puterea sa regală nu numai asupra pământenilor, ci și asupra imperiului postexistențial, devenind astfel "deopotrivă regele tuturor oamenilor și al tuturor zeităților – cârmuitorul, pritanul și tatăl lor – ba mai e și dăruitorul păcii și a războiului"¹⁰.

Zamolxis devine astfel instanța capabilă să transpună, în viață fiind, proiectele sale. Aceste proiecte nu vizau doar religia, ci și ansamblul structurilor culturale. În acest scop trebuiau să-și revitalizeze normele și valorile tradiționale și să se construiască un nou ideal de viață capabil să mobilizeze energiile morale geto-dace și în modul acesta să edifice forme noi de solidaritate aflate în acord cu mutațiile sociale intervenite. În zamolxianism "vârsta de aur a omenirii" devine atributul postexistenței paradisiace, al acelei nemuriri de dragul căreia merită să te chinui și să te jertfești pentru a o trăi veșnic¹¹.

D. Olteanu este de părere că primul și cel mai important rit descris, cel apt să aducă nemurirea, este retragerea în locuința subterană a lui Zamolxis care "a pus să i se clădească o sală de primire unde-i găzduia și-i ospăta pe cetățenii de frunte; în timpul ospitelor, îi învață că nici el, nici oaspeții lui și nici urmașii acestora în veac nu vor muri, ci se vor muta numai într-un loc unde, trăind de-a pururea, vor avea parte de toate bunătățile... se făcu nevăzut din mijlocul tracilor, coborând în adâncul încăperilor subterane, unde stătu ascuns vreme de trei ani. Traci fură cuprinși de părere de rău după el și-l jeliră ca pe un mort. În al patrulea an se ivi însă, iarăși în fața

⁸ Iordanes, *Getica*, în *IPIR*, II, p. 413

⁹ Strabon, VII, 3.5.

¹⁰ S. Sanic, *Din istoria culturii și religiei geto-dactice*, Iași, 1999, cap. II

¹¹ Dion Crysostomos, *Discursuri*, XII, 16.

¹¹ S. Stoica, *Viața morală a geto-dacilor*, București, 1984, p. 50.

tracilor și aşa făcu să credă toate spusele lui”¹². Zamolxis repetă probabil scenariul inițial al zeului pe care-l slăvește și care s-a născut probabil din pământ sau într-o peșteră asemeni altor divinități indoeuropene.

Așadar, Zamolxis a fost om; nu om obișnuit, ci rege. Platon este cel care ne-o spune la niște treizeci de ani după Herodot, prin urmare la începutul primei jumătăți a sec. al IV-lea. Platon spune prin cuvintele unui trac dintr-o conversație cu Socrate asupra medicinii¹³. Cu siguranță, “Zamolxis, regele și zeul nostru” era o formulă care circula de multă vreme. Dacă Platon a putut să o înregistreze pe la 395 i. Hr.¹⁴, este sigur că ea își avea fundamentul într-o realitate istorică, un Zamolxis care trăise cu adevărat, într-o epocă destul de îndepărtată pentru a permite divinizarea regelui. Să adăugăm că în aceste vremuri îndepărtate regele era în același timp mare preot. Amintirea cumului acestor demnități și funcții transpare deja în textul citat de Platon, unde Zamolxis este prezentat drept cea mai înaltă autoritate medicală la traci, autoritate care era – se știe – rezervată preoților și mai ales marelui preot, în același timp și mare mag. Această amintire se precizează la Strabon, unde se spune că Zamolxis l-a frecventat pe Pitagora și a vizitat Egiptul¹⁵. “După ce s-a întors în patrie, el și-a câștigat mare trecere înaintea mai-mariilor și a neamului său, deslușindu-le acestora semnele cerești. În cele din urmă, l-a înduplecăt pe rege să împărtășească domnia cu el, întrucât este în stare să le vestească vrerile zeilor”¹⁶. Înfățișând cu precizie înalta autoritate a lui Zamolxis, Strabon explică cum “regele, când a văzut că oamenii sunt mult mai supuși față de el decât mai înainte ca față de unul care le dă porunci după îndemnul zeilor, i-a dat tot sprijinul”¹⁷. Această colaborare dintre preot și rege era foarte veche, foarte intimă, chiar organică. Faptul se explică prin coexistența acestor două roluri în una și aceeași persoană. Pentru aceasta avem o dovedă decisivă în termenii prin care erau desemnați preoții: ei nu erau numai θεοσεβειξ, “pioșii”, ca majoritatea oamenilor din popor, dar și κτισται și πολισται, “întemeietori”, “întemeietori cetăților”¹⁸. Zamolxis a fost rege, preot și profet la început, apoi a fost divinizat. Orice bănuială de euhemerism în explicația lui Poseidonis și în cea a lui Strabon dispără grăție următoarei precizări: “acest obicei (divinizarea preoților-sfetnici ai regelui) a dăinuit până în vremea noastră: după datină, mereu se găsea un astfel de om care ajungea sfetnicul regelui; iar la geti acest om era numit chiar zeu”¹⁹. Strabon a fost contemporan cu Burebista și Deceneu și a putut să verifice nemijlocit tradițiile getice. Si a constatat că divinizarea lui Deceneu se încadra într-o tradiție vie și activă până în epoca sa.

¹² Herodot, *loc.cit*

¹³ Platon, *Charmides* 156.

¹⁴ I. Coman, *Zamolxis*, în *Zamolxis*, II / 1939, p. 318.

¹⁵ Herodot, *loc.cit*

¹⁶ Strabon, VII, 3.5.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem* VII, 3.3.

¹⁹ *Ibidem* VII, 3.5.

Zamolxianismul propunea o mentalitate deosebită de cea mediteraneană oferind un curs cu totul aparte gândirii geto-dacilor.

Geții nu se supuneau regelui decât cu condiția ca acesta să ia deciziile în acord cu sfatul zeilor²⁰. Acest sfat îi venea de la zeu prin intermediul marelui preot; când acesta era divinizat, regele primea ordinele divine prin succesorul său. Dar "sfatul zeilor" poate fi ecoul îndepărtat al unui vechi politeism. Zeul get acționa deci asupra tuturor acțiunilor politice, sociale, morale și religioase ale națiunii. Astfel, el era - am spus-o deja – marele învățător al națiunii. Zamolxis acționa asupra sufletului națiunii prin intermediul preoților săi, ai "întemeietorilor"²¹ săi, al "întemeietorilor cetăților"²². În calitate de profet și mare preot, el instruia și consacra preoți pentru popor.

Informațiile pe care ni le dău Poseidonis și Menandru despre moralitatea și, în același timp, despre imoralitatea anumitor triburi trace, precum mysienii și geții, sunt atât de contradictorii, încât Strabon însuși, care le-a adunat, le evidențiază caracterul paradoxal. La o cercetare mai atentă a textelor lui Strabon care înfățișează obiceiurile tracilor reiese că mysienii și geții, sau cel puțin unii dintre ei, duceau o viață extrem de sobră. "Ei se feresc de produsele de carne, dintr-o anumită credință religioasă, de aceea nu se îngrijesc nici de creșterea animalelor. Ei se hrănesc cu miere, lapte și brânză, trăind în pace, drept care sunt numiți θεοσεβεῖς și καπνοβάται²³." Majoritatea acestor mysieni pe care Homer îi calificase drept "nobilii Αἴθοι"²⁴ trăiau, ca geții, celibatari, trecând drept cei mai "drepti dintre oameni"²⁵ și duceau o existență independentă, ca filosofii cinici²⁶. Geții nu erau doar "cei mai viteji și mai drepti"²⁷, dar "aveau un zel aparte pentru religie"²⁸. De aceea "se abțineau de la orice hrană de carne"²⁹, dacă poporul trăia în acest fel, care trebuie să fi fost concepția despre viață a clerului Strabon spune: "Mai sunt traci care trăiesc fără femei: aceștia se numesc întemeietori. Ei sunt socotiti sfinti datorită cinstei lor și trăiesc fără teamă"³⁰. Prin urmare, erau o clasă socială aparte, bucurându-se de privilegiul extraordinar de a trăi "fără teamă" în mijlocul națiunii. Erau considerați sfinti, lumea supunându-se îndrumării lor fără a crânci. Probabil că erau constituiți în ordine monastice și supuși unei vieți severe și virtuoase³¹. Erau mesagerii și apostolii lui Zamolxis prin intermediul marelui preot. Învățau poporul sobrietatea prin abstență de

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem VII, 3.3.

²² Flavius Josephus, *Antichitati iudaice*, XVIII, 1, 5, 22.

²³ Strabon, VII, 3.3.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem VII, 3.4.

²⁷ Herodot, IV, 94.

²⁸ Strabon, VII, 3.4.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Strabon, VII, 3.3.

³¹ V. Pârvan, *Getica*, București, 1982, p. 162

la carne, vin și de la orice exces³². Le predicau mai ales abstinенța sexuală, celibatul. Este probabil ca menționații mai sus – “sărmanii” – să fi fost un ordin monastic myso-get, deși Strabon, criticându-l pe Homer, ni-i prezintă ducând viața scitilor. Acești “sărmani” predicau, precum făceau probabil și ceilalți călugări geti, desconsiderarea vieții de pe pământ, disprețul față de trup și puritatea sufletului. Preoți geti îndeplineau în același timp rolul de judecători, aşa cum se potrivea oamenilor mai presus de orice reproș. Vorbind despre Comosicus, succesorul lui Deceneu, Iordanes ne spune că era deopotrivă rege și mare preot. “Judeca poporul cu maximă dreptate”³³. Acești preoți geti devin treptat ceea ce fuseseră în timpurile primitive, când preotul și regele erau una, când erau cu adevărat “întemeietorii”: ei sunt civilizațori. În calitate de emanății ale lui Zamolxis³⁴, preoții îi continuau opera potrivit indicațiilor sale; dar înaintea lor, Zamolxis însuși a fost cel care trasase opera civilizatoare a getilor. Într-un celebru capitol despre venerarea profetilor și despre ghicitori în calitate de factori civilizațiori, Strabon enumera următoarele personaje: Amphiaraos, Trophonios, Orfeu, Mussaios, “vechiul zeu al getilor” Zamolxis, Pitagora și “contemporanul meu Deceneu, profetul lui Boirebistas”, Ahaikaros la bosforeeni, gymosofiștii la indieni, magii la perși, caldeenii la asirieni, tyrenienii ținând horoscopul nașterii la romani, Moise și succesorii săi³⁵. De aceea, “și vii și morți, profetii ne aduc ordine și îmbunătățiri din partea zeilor”. Dar Zamolxis este înainte de toate un nomotet, un legislator. Diodor căruia, ca și lui Strabon, îi place să schizeze tablouri ale elementelor comune din diferitele culturi, observă, după Hecataios din Abdera, că “se povestește că la perși Bunul Zeu și-ar fi încredințat legile lui Zarathustra”³⁶; la fel, la cei ce se numesc getii nemuritori, Vatra Comună și le-a încredințat pe ale sale lui Zamolxis; la evrei, laoi, căruia i se spunea zeu, și le-a încredințat pe ale sale lui Moise³⁷. Prin urmare, Zamolxis este marele legislator, Zarathustra și Moise al getilor. Dar legile erau dictate, prin divinitatea supremă, prin această încarnare a spiritului etern. De aceea nici unul dintre geti, nici măcar regele, nu va face un pas fără a consulta zeul prin marele preot. Devenind ecoul unei alte tradiții, Iambilichos relatează că în urma operei sale religioase, sociale și legislative, Zamolxis a fost considerat cel mai mare dintre zeii getilor³⁸. Iordanes, care îi compilează atât de stângaci și uneori atât de nefericit pe autorii anteriori, îl prezintă pe Zamolxis ca cel de-al treilea dintre marii civilizațiori ai getilor, după Zeutas și Deceneu; Iordanes îl consideră pe Deceneu un incomparabil civilizator al getilor.

Zamolxis și preoții săi erau astfel garanții și promotorii ordinii sociale și ai civilizației poporului get. Autorii greci și latini mai târziu care subliniază fără încetare rolul și importanța de

³² Strabon, VII, 3.5

³³ Iordanes, *Getica*, în *IPIR*, II, p. 413

³⁴ I. Coman, Zamolxis, în *Zamolxis*, II, 1939, p. 326

³⁵ Strabon, XVI, 2, 39.

³⁶ I. Coman, *op.cit.*, p. 327.

³⁷ Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, în *IPIR*, I, 94, 2.

³⁸ Iambilichos, *Vita lui Pitagora*, în *FHDR*, II, București, 1970, p. 19 – 20

civilizator a lui Zamolxis urmează, în această privință, teoria bine cunoscută a gânditorilor greci potrivit căreia intemeietorii religiilor sunt în același timp intemeietorii culturii. Marii preoți erau civilizatorii acestui popor prin rolul lor în guvernarea politică și morală a națiunii.

**Bemerkungen im Bezug mit dem Moralleben der Geto-Daker reflektiert in die literarischen Quellen der vorrömischen Dakien
(Zusammenfassung)**

Die Geto-Daker wurden in ihren geistigen Auserungen von der zamolxianischen Religion beeinflusst. Ein anderes Einfluss über das Glauben und moralischen Benehmen trugte auch die ruralische wirtschaftliche Wertelemente der Sachkultur bei.

Die mehrhaft der literarischen Quellen sind griechisch und sind im allgemein kritisch präsentiert, immer im guten Zügen dargestellt und im Antitesys mit dem geistigen Leben der zivilisierten griechisch-römischen Welt.